

Розділ 3

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ВЕКТОРА СТРУКТУРНО-ГАЛУЗЕВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

3.1. Процеси концентрації капіталу та інноваційний розвиток: завдання господарсько-правового регулювання

Конкурентоспроможність та сталий розвиток економіки нашої держави залежать від її здатності оперативно реагувати на цілий спектр зовнішніх та внутрішніх викликів, обумовлених, зокрема, зміною внутрішніх факторів функціонування економічних систем у світі вкупі з негативними проявами світової економічної кризи. Аналіз ситуації, що склалася на сьогодні, вказує на те, що переконливих підстав для того, щоб безапеляційно звітувати про остаточне подолання негативних наслідків системної світової економічної кризи, поки, на жаль, немає. Отже, з'явилась нагальна необхідність фундаментального економіко-правового обґрунтування соціально-економічних змін, що відбуваються сьогодні.

У таких складних умовах перед Україною постає актуальне завдання успішної інтеграції вітчизняної економіки у світовий економічний простір, але із обов'язковим забезпеченням інтересів національного товаровиробника. Створення такого гнучкого балансу в сучасних умовах домінування транснаціональних корпорацій у світі є великою дилемою, але створення життєздатних механізмів правового регулювання відповідних соціально-економічних відносин стане запорукою забезпечення національної економічної безпеки України.

У цьому контексті «тандем» економічного базису і правової та політичної надбудови вписується в загальне їх визначення, сформульоване ще класиками історичного матеріалізму. Так, К. Маркс зазначав, що сукупність виробничих відносин (включаючи відносини власності, обміну та розподілу), що відповідають рівню розвитку продуктивних сил, становить економічну структуру суспільства, реальний базис, на якому здійснюється юридична і політична надбудова і якому відповідають певні форми суспільної свідомості¹. Відтак, виходячи з конституційних принципів забезпечення економічної безпеки держави (ст. 17 Конституція України) та її соціальної спрямованості (ст. 13 Конституція України)², держава повинна послідовно здійснювати кроки щодо створення нового базису так, щоб він поступово ставав основою для створення надбудови, у свою чергу зміцнюючої і розвиваючої найбільш раціональний в умовах даних продуктивних сил базис.

Отже, склалася ситуація, коли економіка держави зазнає втрат не лише через наслідки системної світової кризи та зовнішню конкуренцію потужних транснаціональних корпорацій з великим інноваційним капіталом, але й через численні вади внутрішнього «ручного» управління економікою в умовах досить специфічного українського олігархічного капіталізму. Його представники (найпотужніші вітчизняні холдинги з ознаками транснаціональних корпорацій) визначають «...не тільки показники економічного зростання, конкурентоспроможності або, навпаки, стагнації та консервації відсталого технологічного рівня виробництва, але і напрями загальних суспільно-економічних процесів, а також значною мірою і характер їх господарсько-правового забезпечення»³.

За таких обставин повинна посилюватись роль вищезгаданої політичної надбудови (особливо держави) в контексті розробки та реалізації програм стратегічного планування інноваційного економічного розвитку та забезпечення дієвих господарсько-правових механізмів реалізації та захисту інноваційних програм. Так, із змісту ст. 9 ГК України випливає, що забезпечення підвищення економічного по-

¹ Маркс, К. Сочинения [Текст] / К. Маркс, Ф. Энгельс. – 2 изд. – Т. 13. – С. 6–7.

² Конституція України [Текст] : прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України. – 28 черв. 1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

³ Задихайло, Д. В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави [Текст] : монографія / Д. В. Задихайло. – Х. : Юрайт, 2012. – С. 6.

тенціалу та економічної безпеки держави здійснюється через реалізацію тактичної (поточної) та стратегічної (довгострокової) економічної політики держави¹.

Отже, для того щоб мати реальну можливість увійти до «ешелону» розвинутих демократичних країн світу, держава має, з одного боку, консолідувати найбільш прогресивні інтелектуальні ресурси нації (в тому числі через модернізацію матеріально-технічної бази та збільшення витрат на розвиток інноваційного сектору економіки), з іншого боку, як слушно зазначає Д. В. Задихайло, слід встановити межі концентрації економічної влади для всіх типів її суб'єктів, а також режим стримувань та противаг у взаємодії між ними. Перш за все це стосується розподілу економічної влади в межах самої економічної системи: а) між публічною та приватною економічними владами; б) між приватними макроекономічними владами².

ТНК як суб'єкти інноваційного розвитку у світовому вимірі

Невід'ємним компонентом сучасної економіки є переважна роль транснаціональних корпорацій як суб'єктів приватної економічної влади, що стоять у фарватері науково-технічного прогресу, і, відповідно, інноваційного розвитку. Станом на сьогодні кількість транснаціональних корпорацій (ТНК) сягає приблизно 82 тис. та 810 тис. їх філіалів у світі. На ТНК припадає приблизно 50 % світової торгівлі в цілому та близько 70 % зовнішньої торгівлі у світовій економіці. Слід зазначити, що найбільші ТНК мають бюджет, що перевищує бюджет деяких країн. Це яскраво підтверджується тим фактом, що серед ста найбільших економік у світі сорок вісім — це держави, а п'ятдесят дві належать саме транснаціональним корпораціям³.

Традиційно першим прототипом ТНК вважається Британська Ост-Індська компанія, створення якої датується 1600 роком. Вона мала квазідержавні повноваження, в тому числі можливість ведення війни, участі в політичних суперечках, карбування монет і створення колоній.

---

¹ Господарський кодекс України [Текст] : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.

² Задихайло, Д. В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави [Текст] : монографія / Д. В. Задихайло. – Х. : Юрайт, 2012. – С. 40–41.

³ <http://www.slideshare.net/AlexeyPuchkov/ss-11875759>.

Що ж стосується етапів створення сучасних ТНК у ХХ та на початку ХХІ ст., їх умовно можна поділити таким чином: 1-й етап (1914–1918 рр.) — діяльність картелів та синдикатів з видобутку та переробки колоніальних ресурсів; 2-й етап (1918–1945 рр.) — діяльність трестів з виробництва озброєння та військової техніки; 3-й етап (1945–1970 рр.) — діяльність концернів, що займалися генерацією та розповсюдженням нових досягнень науково-технічної революції (у сфері космосу, атомної енергетики, електроніки); 4-й етап (1970–2000 рр.) — посилення конкуренції, активізація процесів злиття та поглинання, в результаті чого було створено близько 800 найбільш потужних ТНК, сумарна економічна активність яких сягає 33 % світового внутрішнього валового продукту та 60 % загального обсягу біржової капіталізації світової економіки. У той же час на 200 з цих 800 ТНК припадає 25 % світового ВВП¹. За статистичними даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) загальний обсяг продажів цих 200 провідних ТНК перевищує сукупний ВВП 187 країн світу, що складає понад 30 % світового ВВП²; 5-й етап (починаючи з 2000 р.): відбувається розвиток в умовах регіональної економічної інтеграції, що спирається на інноваційні технології. Завдяки своїм виробничим і фінансовим можливостям транснаціональні корпорації зосереджують у своїх руках найбільш наукоємні виробництва, сприяючи технологічному розвитку. Дійсно, сьогодні ТНК відіграють вагомую роль у світових науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробках (НДДКР): на їх частку припадає понад 80 % зареєстрованих патентів і близько 80 % фінансування НДДКР.

Таким чином, швидке зростання прямих іноземних інвестицій, вихід технологічного поділу праці за межі фірм, галузей і національних кордонів супроводжується появою гігантських міжнародних науково-виробничих комплексів із філіями в різних країнах світу. Транснаціональні корпорації перетворюють світову економіку в міжнародне виробництво, забезпечуючи прискорення науково-технічного прогресу у всіх його напрямках: технічному рівні та якості продукції, ефективності виробництва, вдосконалення форм менеджменту,

¹ Задихайло, Д. В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави [Текст] : монографія / Д. В. Задихайло. – Х. : Юрайт, 2012. – С. 9–10.

² http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2013_en.pdf.

управління підприємствами. Кількість ТНК зростає швидкими темпами: у 1970 р. у світі налічувалося 7,3 тис. ТНК, їх оборот складав близько 626 млрд доларів, а в 2012 р. — близько 82 тис. ТНК та їх оборот складав понад 30 трлн доларів¹. Зростання кількості ТНК пояснюється багатьма причинами, серед яких на першому місці знаходиться конкуренція, що змушує знижувати витрати, збільшуючи масштаби виробництва і вводячи новітні технології, шукати нові ринки, дешеву робочу силу, розміщувати виробництво там, де нижче оподаткування, і т. ін.

Майже всі найбільші ТНК за національною приналежністю належать до «тріади» — трьох економічних центрів нашої планети — США, ЄС та Японії. При цьому, за результатами комплексного аналітичного дослідження «Глобальний індекс інновацій 2013» (Global Innovation Index 2013), яке щорічно проводиться Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (WIPO), рейтинг країн за критерієм розвитку інновацій останні 2–3 роки є практично незмінним. Очолюють цей рейтинг такі країни, як Швейцарія, Швеція, Велика Британія, Нідерланди, Сполучені Штати Америки, Гонконг, Сінгапур та деякі інші. Показники цих країн свідчать про те, що вони займають лідируюче положення за всіма критеріями Індексу, демонструючи збалансовані показники у сфері інновацій (як за витратами, так і за результатами інноваційної діяльності).

Так, Сполучені Штати істотно підвищили витрати на розробку програмного забезпечення і рівень зайнятості в наукомістких галузях. До речі, це підтверджується, наприклад, відомими рейтингами Forbes. Цікаво, що станом на сьогодні із десяти корпорацій, які очолюють рейтинг Forbes «The World's most innovative companies», шість із них мають походження саме США. Серед них такі, як: Amazon.com (найбільша компанія в світі по обороту серед тих, що продають товари і послуги через Інтернет), Salesforce.com (один із лідерів у світі з розробки програмного забезпечення; постійними замовниками цієї компанії є такі корпорації, як Google, Dell, Toyota, Cisco, Hitachi), Alexion Pharmaceuticals (є оригінальним розробником

---

¹ Трифонова, И. В. Роль транснациональных корпораций в глобализации мировой экономики [Текст] / И. В. Трифонова // Молод. ученый. — 2013. — № 9. — С. 243–245.

і дистрибутором інноваційних медичних препаратів, а також проводить наукоємкі дослідження щодо лікування імунної системи людини), Regeneron Pharmaceuticals (є одним із лідерів у світі в галузі розробки біотехнологій), це також VMware (найбільший у світі розробник програмного забезпечення для віртуалізації) та Intuitive Surgical (американська корпорація, яка розробляє та виготовляє роботизовані хірургічні системи)¹.

До речі, такі успішні ТНК, як Apple, Samsung Electronics та Microsoft (які за іншим рейтингом Forbes «The World's biggest public companies» входять до провідних компаній світу за своєю капіталізацією)², щороку витрачають усе більше коштів на НДДКР. Якщо в 2006 р. Apple витратила на дослідження і розробки (research and development — R&D) 800 млн доларів, у 2012 р. ця сума складала 3,4 млрд доларів, а в 2013 — вже 4,5 млрд доларів. Отже, за фінансовий рік ця корпорація збільшила витрати на НДДКР більше ніж на 30 %. Проте навіть такі великі обсяги витрат Apple на інноваційну складову помітно нижче, ніж у її найближчих конкурентів. Наприклад, Microsoft витратила на інноваційні проекти вже більше 10 млрд доларів за 2013 р., а Samsung має намір виділити майже 5 млрд доларів тільки на будівництво будинків для своїх майбутніх дослідницьких центрів³. За даними однієї з найбільших аналітичних компаній світу Millward Brown, саме розвиток інновацій дозволив компанії Google у 2014 р. вийти в лідери за капіталізацією, яка зростала за рік на 40 % і склала 159 млрд доларів США, випередивши компанію Apple завдяки таким інноваціям, як Google Glass, інвестиції в штучний інтелект і поширення платформи Android на різні типи пристроїв⁴.

Але буде справедливим зазначити, що в останні роки досить характерною стала тенденція збільшення числа ТНК серед країн, що розвиваються, та тих, що належать до перехідних економік. При цьому показово, що масштаби НДДКР у цих державах збільшуються

¹ <http://www.forbes.com/innovative-companies/>.

² <http://www.forbes.com/global2000/list/>.

³ <http://applenews.com.ua/novosti/innovacii-na-podxode-apple-stala-tratit-na-issledovaniya-eshhe-bolshe.html>.

⁴ <http://news-vendor.com/news/2272575>.

швидше, ніж у державах із високим рівнем доходів. За останні п'ять років найбільш помітні прояви цієї тенденції можна було спостерігати в Китаї, Аргентині, Бразилії, Польщі, Індії. Крім того, країни, що розвиваються, з великим відривом лідирують за кількістю поданих заявок на патенти, особливо Китай¹.

Таким чином, аналіз сфер діяльності найбільш успішних інноваційних корпорацій світу вказує на те, що саме «високі», наукоємні технології, такі як розробка програмного забезпечення, розробка та виготовлення електронних роботизованих пристроїв, біотехнології, сучасна фармакологія із застосуванням нанотехнологій визначають найпотужніший вектор розвитку світової економіки в ХХІ ст. Зважаючи на це держава має створювати за допомогою як правових, так і економічних механізмів умови для захисту та гнучкої інтеграції національної економіки в сучасну інноваційну економіку світу.

Варто зазначити, що серед правників та економістів існують різні точки зору стосовно тієї ролі, яку відіграють ТНК у розвитку сучасних національних держав. Але слід зауважити, що ТНК об'єктивно впливають на інноваційний розвиток держави: вони змінюють структуру економіки країн, що розвиваються, посилюючи тим самим становище цих держав у міжнародному розподілі праці і міжнародних економічних відносинах. Дискусійною стосовно діяльності ТНК є позиція, яка полягає в тому, що в результаті міжнародних операцій транснаціональних корпорацій одна країна обов'язково отримує певну вигоду, а інша несе економічні втрати. Насправді, такий економічний результат виключити неможливо, однак існують альтернативні варіанти такої співпраці.

Так, у сучасних умовах приймаючи країни, як розвинені, так і країни, що розвиваються, як правило, схвалюють діяльність ТНК на своїй території. Більше того, у світі існує конкуренція між країнами із залучення прямих іноземних інвестицій, у процесі якої ТНК отримують податкові знижки та інші пільги. Отже, конкретний прояв впливу ТНК на економіку тієї чи іншої країни залежить від економічної потужності суб'єктів відносин, положення філій і дочірніх компаній ТНК у країні перебування.

---

¹ <http://gtmarket.ru/news/2013/07/01/6051>.

Варто зазначити, що процес перетворення світового господарства в єдиний ринок товарів, послуг, капіталу, робочої сили і знань є по суті глобалізацією. Це є більш висока стадія інтернаціоналізації, її подальший розвиток. Отже, коли світ був єдиним ринком лише для невеликого числа компаній, мова йшла про інтернаціоналізацію. Коли ж ринок став єдиним для десятків тисяч транснаціональних корпорацій, то стало можливим говорити про нове явище, а саме глобалізацію. Під терміном «глобалізація» розуміється взаємозв'язок процесів інтернаціоналізації економіки, розвитку єдиної системи світових зв'язків, зміни й ослаблення функцій національної держави, активізації діяльності транснаціональних недержавних утворень. Відповідно, дати чітке й уніфіковане визначення глобалізації досить-таки складно.

Різні аспекти цього процесу є предметом вивчення багатьох наук, кожна з яких має свій понятійний апарат. Найбільш уніфікованим на міжнародному рівні є визначення, надане Організацією Об'єднаних Націй: глобалізація — це загальний термін, що позначає все більш складний комплекс транскордонних взаємодій між фізичними особами, підприємствами, інститутами та ринками, що виявляється в розширенні потоків товарів, технологій і фінансових коштів; у неухильному зростанні та посиленні впливу міжнародних інститутів громадянського суспільства, у глобальній діяльності транснаціональних корпорацій, у значному розширенні масштабів трансграничних комунікаційних та інформаційних обмінів, насамперед через Інтернет, у транскордонному перенесенні захворювань і екологічних наслідків і у все більшій інтернаціоналізації певних типів злочинної діяльності¹.

Отже, під глобалізацією можна розуміти поступове перетворення світового простору в єдиний простір, де безперешкодно переміщуються капітали, товари, послуги, інформація; де вільно поширюються ідеї і пересуваються їх носії, стимулюючи розвиток сучасних інститутів і вдосконалюючи механізми їхньої взаємодії. Глобалізація, таким чином, має на увазі утворення міжнародного правового, економічного та культурно-інформаційного поля, свого роду інфраструктуру міжрегіональних, у тому числі інформаційних обмінів. Крім того, необхідно взяти до уваги, що глобалізація є історичним процесом, що

¹ <http://globalization.report.ru/material.asp?MID=242>.

розвивається протягом сторіч і ще не є завершеним. І саме транснаціональним корпораціям у цьому процесі належить одна з провідних ролей.

По суті, транснаціональна корпорація є великою компанією (або об'єднанням компаній різних країн), що має закордонні активи (капіталовкладення) і суттєво впливає на будь-яку сферу економіки (або кілька сфер) у міжнародному масштабі. Питома вага її закордонних активів становить близько 25–30 % від їх загального обсягу. Вона має філії у двох і більше країнах¹. ТНК — це об'єднання (корпорація) приватної головної фірми (материнської компанії), розміщеної в країні походження (базування) її капіталу та філій, що належать їй, але розміщених в інших (приймаючих) країнах. При цьому ТНК — це не тільки виробничі компанії, але і транснаціональні телекомунікаційні компанії, банки, страхові та аудиторські компанії, інвестиційні та пенсійні фонди. ТНК мають великий вплив у різних регіонах світу, оскільки володіють значними фінансовими засобами, зв'язками з громадськістю, політичним лобі. Виділяють такі основні якісні ознаки ТНК: а) особливості реалізації: компанія реалізує значну частину своєї продукції за кордоном, тим самим помітно впливаючи на світовий ринок; б) особливості розміщення виробництва: у зарубіжних країнах знаходяться деякі дочірні підприємства та філії ТНК; в) особливості прав власності: власники даної компанії є резидентами (громадянами) різних країн². При цьому переважаючою є точка зору, відповідно до якої, щоб потрапити в категорію транснаціональних корпорацій, компанії достатньо мати хоча б одну з перерахованих ознак, найбільш важливою з яких вважається перша ознака. Що стосується інтернаціоналізації виробництва і власності, то ці дві ознаки можуть бути і відсутніми.

Транснаціональні компанії традиційно поділяють на три групи³:
1) горизонтально інтегровані ТНК — управляють підрозділами, роз-

---

¹ Экономика транснациональной компании [Текст] : учеб. пособие для вузов / А. И. Михайлушкин, П. Д. Шимко. – М. : Высш. шк., 2005. – С. 24.

² Градобитова, Л. Д. Транснациональные корпорации в современных международных экономических отношениях [Текст] : учеб. пособие / Л. Д. Градобитова, Т. М. Исаченко ; МГИМО(У) МИД РФ. – М. : Анкил, 2002. – 123 с.

³ Дэниелс, Дж. Д. Международный бизнес: внешняя среда и деловые операции [Текст] / Дж. Д. Дэниелс, Ли Х. Радеба. – М. : Дело Лтд, 1994. – 784 с.

ташованими в різних країнах, що виробляють однакові або подібні товари; 2) вертикально інтегровані ТНК — управляють підрозділами в певній країні, які виробляють товари, що поставляються в їх підрозділи в інших країнах; 3) роздільні ТНК — управляють підрозділами, розташованими в різних країнах, які вертикально або горизонтально не є об'єднаними.

Слід зауважити, що підрозділ ТНК — це відносно самостійне підприємство, що діє в економіці тієї чи іншої країни і бере участь у її зовнішніх економічних зв'язках заради цілей і за напрямками функціонування головної компанії. Підрозділи ТНК відрізняються від підрозділів інших зарубіжних компаній (некорпорацій) тим, що головна компанія надає для їх створення свої кошти, а суб'єкт підприємництва приймаючої країни створює компанію і реєструє її як національну юридичну особу. Фінансові, організаційні та інші зв'язки підрозділу з головною компанією є достатньо прозорими.

При цьому національний статус створює для підрозділу особливо сприятливі умови його діяльності і забезпечує такі переваги для головної компанії: відмінне знання місцевих економічних умов, національного законодавства, практики впливу держави на суб'єктів приватного підприємництва. Як результат, підрозділ має можливість діяти як національний господарюючий суб'єкт приймаючої країни, що дозволяє йому істотно скоротити комерційні та інші ризики компанії. Отже, така стратегія розміщення підрозділів має забезпечити: 1) максимальне їх наближення до ресурсів (природних, трудових, організаційних, технологічних, інформаційних, фінансових); 2) використання передових технологій управління підрозділами, що надає їм більшу самостійність у маркетинговій діяльності, з одного боку (що дозволяє їм швидше пристосуватися до умов приймаючої країни), і концентрацію, централізацію фінансових потоків і управління фінансами — з іншого. Залежно від юридичного статусу підрозділи можуть виступати як дочірні компанії, філії (відділення) і асоційовані підприємства.

Крім цього, ТНК може застосовувати щодо своїх філій більш значну, ніж у дочірніх компаній, систему участі, для того щоб забезпечити собі безпосередній централізований контроль над усією їх діяльністю. У цьому випадку в приймаючій країні створюються відділен-

ня ТНК або наявні там дочірні підприємства перетворюються у відділення. Відмінними рисами відділення є відсутність статусу юридичної особи і приналежність усіх його акцій (паїв) материнської компанії.

Наступний варіант діяльності підрозділу ТНК — це асоційоване підприємство. Слід відзначити, що контроль над її діяльністю з боку ТНК є більш обмеженим, ніж контроль над діяльністю філій (відділень) і дочірніх компаній. Управління фінансовими потоками всередині корпорації здійснюється на основі системи участі, сутність якої полягає у володінні головною (материнською) компанією цінними паперами дочірніх компаній та асоційованих підприємств. У результаті формується багатоступенева залежність від головної (материнської) компанії великого числа компаній, яка дає їй можливість розпоряджатися капіталом своїх дочірніх і асоційованих компаній і отримувати від них прибуток. Отже, головна компанія має можливість здійснювати контроль над величезними потоками капіталів.

Таким чином, транснаціональні корпорації мають ряд беззаперечних переваг: можливість підвищення конкурентоспроможності та ефективності, які є загальними для всіх великих корпорацій, інтегруючих у свою структуру виробничі, науково-дослідницькі, постачальницькі, розподільні та збутові підприємства; додаткові можливості підвищення конкурентоспроможності та ефективності в результаті доступу до ресурсів іноземних держав (використання більш дешевої або більш кваліфікованої робочої сили, сировинних ресурсів, науково-дослідного потенціалу, виробничих потужностей і фінансових ресурсів приймаючої країни); близькість до споживачів продукції іноземного підрозділу корпорації і можливість отримання інформації про перспективи розвитку ринків і конкурентний потенціал компаній приймаючої країни.

Отже, підрозділи ТНК отримують переваги перед компаніями приймаючої країни в результаті використання науково-технічного й управлінського потенціалу материнської компанії та її дочірніх і асоційованих компаній і відділень; мобілізації «нематеріальних активів» (навичок управління, виробничого досвіду), які можна використовувати не тільки там, де вони формуються, а й переносити в інші країни. Це також і можливість використовувати у своїх інте-

ресах особливості державної, зокрема, податкової політики в різних країнах, різницю в курсах валют і т. д.; також це здатність продовжувати життєвий цикл своїх технологій і продукції, переносячи їх у міру амортизації в зарубіжні підрозділи, і зосереджувати зусилля і ресурси підрозділів у країні походження ТНК на розробці нових технологій і виробів.

У процесі зростаючої інтернаціоналізації НДДКР транснаціональні корпорації посилюють роль іноземних підрозділів у дослідженнях і розробках. Сьогодні перенесення окремих етапів НДДКР з країни базування в приймаючі країни слід розглядати як частину глобальної стратегії ТНК щодо інтеграції інноваційної складової в такому руслі, коли кожна з філій має власну спеціалізує в тому напрямі НДДКР, у якому вона є найбільш компетентною. Слід зазначити, що незважаючи на глобалізаційні процеси, конкретні стратегії інноваційного розвитку транснаціональних компаній залежать деякою мірою від економічної політики держави, в якій базується головна фірма ТНК. Зокрема, це стосується підходу, який використовують ті чи інші ТНК для розміщення своїх дослідницьких центрів та лабораторій.

Так, європейські ТНК, користуючись перевагами існування ЄС, досить часто розміщують свої лабораторії з НДДКР у тій країні Європи, де, перш за все, зосереджені висококваліфіковані кадри, наприклад, у Німеччині. Японські корпорації зазвичай виявляються більш консервативними, що відповідає зовнішньоекономічній стратегії країни. Вони воліють зосереджувати практично всю дослідницьку діяльність у центрах, що знаходяться на території Японії, задіюючи зарубіжні дослідницькі лабораторії лише на кінцевих стадіях комерціалізації нововведень: для адаптації вже готового продукту або технології до місцевих стандартів, для його доопрацювання з урахуванням особливостей місцевого ринку і т. ін.

Стосовно підходу до розміщення науково-дослідницьких центрів та лабораторій американських ТНК слід зазначити, що в США на сьогодні існують найбільш сприятливі умови для інноваційної діяльності: ліберальне законодавство, пільгове оподаткування НДДКР, великі обсяги венчурного капіталу, налагоджені механізми комерціалізації нововведень і висококваліфіковані кадри з усього світу. Однак багато американських ТНК створюють свої дослідницькі підрозділи

в Європі та окремих країнах Азії, керуючись принципом розташування в тому регіоні світу, де це є найбільш економічно вигідним для материнської компанії.

Подібні регіональні розходження обумовлюють існування декількох шляхів інтернаціоналізації інноваційної діяльності ТНК шляхом створення закордонних НДДКР-лабораторій. Умовна схема, яку використовують найбільш потужні європейські та американські корпорації, вбачається досить раціональною та ефективною. Так, у рамках першого етапу створення дослідницьких центрів здійснюється передача відповідної виробничої технології від материнської фірми до виробничої філії за кордоном. На цій стадії іноземна філія виконує лише окремі функції з удосконалення продукту та адаптації технології для місцевих умов. На другому етапі відбувається безпосереднє створення іноземної НДДКР-лабораторії, яка займається створенням інноваційних продуктів тільки для місцевого ринку і тільки в рамках профільного напрямку діяльності материнської компанії. На наступному третьому етапі закордонна лабораторія набуває статусу, відповідно до якого стає відповідальною за розвиток нових продуктів для світових ринків. Рамки діяльності закордонного центру НДДКР знову ж визначаються головною компанією, яка вказує своїм лабораторіям пріоритетні напрями досліджень і забезпечує їх необхідними для цих досліджень теоретичними розробками. У разі успішного функціонування на попередніх етапах, четвертим етапом розвитку закордонної НДДКР-лабораторії є набуття нею певної самостійності й отримання можливості обирати пріоритетні напрямки прикладних розробок і здійснювати необхідні фундаментальні дослідження для створення інноваційних продуктів і технологій, які використовуватимуться материнською компанією для продажу на світових ринках.

Інтернаціоналізація інноваційної діяльності ТНК шляхом створення закордонних НДДКР-лабораторій значною мірою впливає на конкурентоспроможність приймаючих країн. Зокрема, є декілька основних причин для приймаючих країн розмішувати в себе іноземні науководослідницькі центри: а) інтенсифікація інноваційної діяльності, пов'язана з появою нових НДДКР-лабораторій, яка неминуче торкнеться і вітчизняних компаній; б) збільшення обсягів залучення венчурного капіталу в країну; в) формування цілого прошарку висококваліфікова-

них науково-технічних кадрів, які спеціалізуються на комерціалізації нововведень; г) створення нових робочих місць для висококваліфікованих кадрів стимулює розвиток системи освіти за рахунок створення платоспроможного попиту на освітні послуги.

Особливою формою організації інноваційної діяльності у великих ТНК є створення венчурних підприємств. Вони формуються з метою розвитку стратегічно важливих аспектів науково-дослідної діяльності та для підтримки приватних інноваційних проектів окремих груп фахівців, а іноді й окремих співробітників-новаторів. Таким чином, венчурні підрозділи фінансують і стимулюють розвиток «неофіційної» інноваційної діяльності, до якої керівництво компанії має лише непряме відношення, схвалюючи діяльність самих венчурних міні-фірм. Проекти, що розглядаються венчурними підприємствами, належать, як правило, до високоризикових із середнім періодом окупності 7–8 років. На фірмі створюється спеціальний венчурний фонд для фінансування таких підрозділів, причому керівники венчурних фірм наділені повноваженнями щодо планування періодичності користування фондом і самі встановлюють обсяг виділених коштів. Подібна практика дозволяє компанії виключити витік ідей і нововведень, що не укладаються в традиційні рамки її діяльності.

Практика венчурної організації інноваційної діяльності великими ТНК уперше з'явилася в США в середині 70-х рр. ХХ ст. У даний час спостерігається друга хвиля «венчурного буму». Компанія General Electric, наприклад, має 30 венчурних підприємств, що діють у різних стратегічних зонах господарювання, загальний фонд яких складає понад 100 млн доларів. Фірма Xerox створила в 1989 р. венчурне відділення Xerox Technology Ventures з фондом 30 млн дол., куди можуть звертатися групи інженерів чи інших функціональних службовців для отримання підтримки своїх незалежних інноваційних проектів. У разі якщо проект є життєздатним і з венчурного фонду виділяються кошти на його реалізацію, багато компаній стимулюють створення на своїй базі фірм-новачків, надаючи їм необмежену самостійність. Тоді материнська компанія виступає як основний власник акцій нової фірми, встановлюючи таким чином повний фінансовий контроль, і отримує ексклюзивні права на впровадження інноваційних досягнень у свою діяльність.

Слушно відзначити, що інновації забезпечують набагато вищий рівень віддачі, ніж просте залучення додаткових ресурсів. Через це сьогодні саме інноваційна діяльність є найважливішим фактором конкурентоспроможності в сучасній світовій економіці. Зважаючи на вищезазначені показники роль ТНК у сучасному розвитку інноваційної світової економіки не можна недооцінювати.

Нагальним питанням є уніфікація та вдосконалення системи правових норм, що мають забезпечувати діяльність із створення та функціонування транснаціональних корпорацій. Міжнародно-правове регулювання діяльності ТНК як на регіональному, так і на універсальному рівнях на сьогодні ще є далеким від бажаного, хоча існує ряд міжнародно-правових документів, які використовуються для регулювання діяльності ТНК. У цьому аспекті слід зауважити, що правове регулювання діяльності ТНК визначається такими тенденціями. Універсальні міжнародні документи не містять обов'язкових загальноновизнаних положень про правовий статус ТНК.

До документів на регіональному рівні передусім слід віднести прийняту 21 червня 1976 р. Декларацію про міжнародні інвестиції і багатонаціональні підприємства та Керівні принципи для багатонаціональних підприємств (додаток до Декларації)¹. Норми цієї Декларації та додатку не мають імперативного обов'язкового характеру, їх виконання є добровільним. Ці документи включають, зокрема, такі правові принципи, як дотримання норм міжнародного права, підпорядкованість праву країни перебування, співробітництво з країною перебування.

Важливу роль у регулюванні міжнародних правових відносин за участі ТНК відіграють країни Андської групи — субрегіонального торговельно-економічного об'єднання, створеного в межах Латиноамериканської асоціації інтеграції. Андський пакт укладено у 1969 р. Болівією, Колумбією, Перу, Чилі (до 1976 р.) і Еквадором². Члени Андської групи виступають за розвиток торговельно-економічного співробітництва, проти засилля іноземного капіталу в країнах регіону. У межах цієї групи країн-учасниць була створена Комісія

---

¹ <http://unterm.un.org/DGAACS/unterm.nsf/WebView/E1BA929FD35880A5852576A90070DB02?OpenDocument>.

² <http://www.webeconomy.ru/index.php?page=cat&newsid=812&type=news>.

Картахенської угоди, а також у 1970 р. був прийнятий Кодекс іноземних інвестицій, який містить уніфіковані правила щодо здійснення діяльності іноземних інвесторів, зокрема і ТНК. На цьому рівні держави прагнули створити платформу для конструктивного діалогу з ТНК, а також урегулювати найбільш актуальні питання, що виникають у зв'язку з їх діяльністю (забруднення навколишнього середовища, корупція, порушення прав людини).

Слід зауважити, що більш успішним виявилось регіональне регулювання, основною метою якого є не стільки встановлення контролю над ТНК, скільки створення умов для вільного переміщення капіталу між державами того чи іншого регіону. Таким чином, значна роль належить національному праву кожної держави і ТНК вдається до використання для своєї структури тих правових інструментів, які є в тій чи іншій національній правовій системі. Навіть у разі створення наднаціонального суб'єкта права (скажімо, європейської компанії) багато питань регулювання його статусу і діяльності регулюються національним законодавством держави місцезнаходження компанії.

Отже, держави як рівні суверенні суб'єкти зберігають за собою право на свій розсуд регулювати корпоративні відносини. Саме так вирішувалося це питання в Кодексі поведінки ТНК, цю позицію визнає світове співтовариство (ст. 2 Хартії економічних прав і обов'язків держав, прийнятої в 1974 р. Генеральною Асамблеєю ООН)¹. Відповідно до неї кожна держава має право в межах своєї юрисдикції регулювати й контролювати діяльність ТНК. Ця позиція міститься і в документах ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку)². У 1974 р. було створено міжурядові комісії ООН з транснаціональних корпорацій та Центр із ТНК, які почали розробляти Кодекс поведінки ТНК (норми якого мають диспозитивний характер та визначають принципи діяльності ТНК, зокрема, повага суверенітету країн, де вони розміщуються; дотримання законодавства щодо передачі технологій та ін. До теперішнього часу розроблено понад 180 Кодексів поведінки ТНК, як у рамках міжнародних організацій, так і в рамках самих ТНК).

¹ http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_077.

² Вельяминов, Г. М. Международное экономическое право и процесс: акад. курс [Текст] : учебник / Г. М. Вельяминов. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – С. 384.

У межах СНД у 1988 р. було підписано Конвенцію СНД про ТНК, яку Україна ратифікувала у 1999 р., проте із декількома застереженнями, зокрема: ТНК на території України та за її межами у разі, коли їх створення впливає чи може вплинути на економічну конкуренцію на території України, створюється за згодою Антимонопольного комітету України в порядку, передбаченому антимонопольним законодавством України. Також варто додати, що спори, які виникають з приводу діяльності ТНК, вирішуються шляхом звернення до судового органу, узгодженого між сторонами (а не до економічного суду СНД).

Таким чином, саме національне право встановлює норми для регулювання об'єднань (груп) юридичних осіб, визначаючи для них конкретну організаційну форму. Звернення безпосередньо до ТНК не відбувається через недоцільність регулювання їх діяльності лише в рамках національного правопорядку. Поняттю ТНК може відповідати кілька видів об'єднань, які мають ті ознаки, які знайшли відображення в документах міжнародних організацій, присвячених дослідженню і регулюванню ТНК. Вважається доцільним при характеристиці ТНК спиратися на ті ознаки, які закріплені в міжнародних документах, вироблених у рамках міжнародних організацій і спрямованих на дослідження і регулювання діяльності транснаціональних корпорацій.

Слушно зазначити, що вітчизняне законодавство потребує суттєвих змін та вдосконалення для забезпечення існуючих вимог щодо діяльності ТНК. Для створення уніфікованих принципів правового регулювання діяльності ТНК більш ефективною має стати співпраця, зокрема, з Європейським Співтовариством. Такі дії мають зменшити ризики глобалізації та активізації діяльності ТНК (як факторів, що можуть послаблювати ефективне виконання функцій державою) та забезпечити належний рівень національної економічної безпеки.

У контексті вищевикладеного слід зазначити таке: 1) аналіз сфер діяльності ТНК вказує на те, що «високі», наукоємні технології є визначальним вектором розвитку економіки в XXI ст., і держава, відповідно, має створювати за допомогою як правових, так і економічних механізмів умови для захисту та гнучкої інтеграції національної економіки в сучасну інноваційну економіку світу; 2) інтернаціоналізація інноваційної діяльності ТНК, зокрема шляхом створення закордонних НДДКР-лабораторій, значною мірою впливає на конкурентоспромож-

ність приймаючих країн і саме інноваційна складова на сьогодні є найважливішим фактором конкурентоспроможності в сучасній світовій економіці; 3) держава для виконання зазначених цілей має консолідувати найбільш прогресивні інтелектуальні ресурси нації (в тому числі через модернізацію матеріально-технічної бази та збільшення витрат на розвиток інноваційного сектору економіки) та на законодавчому рівні встановити межі концентрації економічної влади для всіх її суб'єктів, а також режим стримувань та противаг у взаємодії між ними; 4) сьогодні корпоративне право України має орієнтуватися на адаптацію із законодавством ЄС по суті, з урахуванням національних особливостей українського права. Неможливість механічного перенесення правових положень викликана ще й тим, що в рамках самого ЄС процес гармонізації законодавства має постійний характер і визначається глибиною концептуальних підходів. Цей правовий масив потребує якісного й системного перетворення¹.

Отже, маючи велику частину науково-технічних кадрів і застосовуючи технічні знання в глобальному масштабі, ТНК є по суті найважливішими учасниками процесу формування глобальної інфраструктури технологічних нововведень. Вони справляють значний вплив на географію НДДКР у світі за рахунок контролю над переміщенням основних компонентів, необхідних для здійснення інноваційних проектів: венчурного капіталу, висококваліфікованих кадрів, нових ідей і розробок. Таким чином, інноваційна діяльність, що здійснюється ТНК, суттєво впливає на конкурентоспроможність країн у системі світового господарства, визначаючи лідируюче положення одних і відставання інших.

*Трансфер технологій у світовому вимірі:
структура, форми, характер. Міжнародно-правове
регулювання процесів, пов'язаних із трансфером технологій*

Загальновизнаними тенденціями розвитку сучасної світової економіки є глобалізація та пріоритет інноваційної складової економічного розвитку. За статистичними даними провідних міжнародних організацій найбільш успішними і схильними до найменшої дії кри-

¹ Погрібний, Д. І. Корпоративні права держави: поняття, підстави виникнення, механізм реалізації [Текст] : монографія / Д. І. Погрібний. – Х., 2009. – 168 с.

зових явищ є ті держави, в яких панує саме інноваційна модель розвитку економіки. В умовах жорсткої конкуренції інноваційний розвиток України у переважній більшості залежить від інтегрованості суб'єктів інноваційної діяльності в глобальний трансфер технологій як його невід'ємної складової. Трансфер технологій стосується важливих державних інтересів у сфері економіки та має здійснювати суттєвий вплив на рівень науково-технічного і соціально-економічного розвитку України.

В останні роки значно зріс інтерес як вітчизняних, так і іноземних науковців до проблем трансферу технологій. Науково-теоретичне підґрунтя дослідження становлять наукові доробки відомих учених, отримані в різні періоди розвитку правової науки та викладені в їх працях, зокрема, Г. А. Андрощука, С. І. Архіпової, Ю. Є. Атаманової, М. М. Богуславського, О. М. Вінник, Е. Я. Волинець-Руссет, М. В. Волінкіної, В. М. Гайворонського, М. Л. Городиського, В. А. Дозорцева, Д. В. Задихайла, О. М. Давидюка, Ю. М. Капіци, П. П. Крайнева, В. К. Мамутова, Н. М. Мироненко, О. П. Орлюк, Б. І. Пугінського, А. Г. Светланова, О. Д. Святоцького, О. Ф. Черданцева, Ю. Є. Якубівської тощо. Варто відзначити, що наявні наукові дослідження не знижують актуальності обраної теми.

Адже незважаючи на зростання значення трансферу технологій існує низка суперечностей і проблем розвитку цієї системи, зокрема, у сфері законодавчого регулювання. Так, потребує перегляду та вдосконалення термінологія у сфері трансферу технологій; класифікація договорів у цій сфері; істотні умови договорів, які опосередковують трансфер технологій; порядок розподілу майнових прав на технології, які створені за рахунок коштів державного бюджету, а також низка інших питань.

Варто зазначити, що перспективи подальшого економічного розвитку України визначаються тим, чи зможемо ми перейти на інноваційний шлях розвитку, який є підґрунтям для отримання довгострокових переваг серед конкурентів. Виділяють три типи стратегій інноваційного розвитку: 1) стратегія переносу (використання іноземного науково-технічного й виробничого потенціалу шляхом залучення прямих іноземних інвестицій та трансферу новітніх технологій); 2) стратегія запозичення (використання власного науково-технічного потенціалу при виробництві високотехнологічної продукції розви-

нутих держав світу); 3) стратегія нарощування (використання власного науково-технічного та виробничо-технічного потенціалу)¹.

В Україні використовується перший та частково другий тип інноваційного розвитку. Як слушно зазначає С. Ю. Погуляєв, від формули ринку «сировина + устаткування + послуги + знання» високорозвинені країни перейшли до формули «знання + послуги + устаткування + сировина», що рівнозначно терміну «торгівля технологіями»², більш відомої як «трансфер технологій». При цьому без належного правового регулювання інноваційної діяльності й трансферу технологій є неможливим інноваційний розвиток жодної країни світу.

Таким чином, необхідним кроком є розробка положень теоретичного й практичного характеру, спрямованих на розкриття особливостей господарсько-правового регулювання відносин, що виникають у сфері трансферу технологій; розкриття базових понять «технологія» і «трансфер технологій» та їх основних ознак. А також визначення актуальних проблем господарсько-правового регулювання й можливих шляхів їх розв'язання на підставі аналізу національного законодавства у сфері трансферу технологій.

Законодавство про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій базується на положеннях Конституції України³, Господарському кодексі України⁴, Цивільному кодексі України⁵, законах України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»⁶, «Про інноваційну діяльність»⁷, «Про наукову і науково-технічну

¹ Погрібний, Д. І. Господарсько-правове регулювання відносин у сфері трансферу технологій [Текст] / Д. І. Погрібний // Право та інновації. – Х., 2013. – № 4. – С. 18–27.

² Погуляєв, С. Ю. Передача технології як вклад в просте товариство [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. Ю. Погуляєв. – Х., 2002. – 19 с.

³ Конституція України [Текст] : прийнята на п'ятій сесії Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

⁴ Господарський кодекс України [Текст] : Закон від 16.01.2003 № 436-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.

⁵ Цивільний кодекс України [Текст] : Закон від 16.01.2003 № 435-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

⁶ Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки [Текст] : Закон України від 11.07.2001 № 2623-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 48. – Ст. 253.

⁷ Про інноваційну діяльність [Текст] : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.

діяльність»¹, «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»², «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»³, «Про захист від недобросовісної конкуренції»⁴ тощо, низці підзаконних нормативно-правових актів, а також чинних міжнародних договорах України.

Верховною Радою України у вересні 2006 р. було прийнято Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», яким законодавець намагався врегулювати відносини у сфері трансферу технологій. Зокрема, надав визначення таких дефініцій, як «технологія», «високі технології», «ноу-хау», «ліцензія», «трансфер технологій», «об'єкт технології», «патентна чистота» тощо. Передбачається врегулювання суспільно-правових та соціально-економічних відносин, що стосуються передачі та застосування нових складових технологій, зокрема об'єктів права інтелектуальної власності, забезпечення технологічного оновлення вітчизняного виробництва, стимулювання суб'єктів інноваційної діяльності. В контексті розгляду господарсько-правового регулювання у сфері «трансферу технологій» необхідно розглянути, що являє собою «технологія» та, відповідно, її трансфер.

У ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» зазначено, що технологія — результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг. Як не важко помітити, законодавче визначення поєднує у собі три самостійні складові, а саме: 1) результати інтелектуальної, творчої діяльності (об'єкти права інтелектуальної власності); 2) ноу-хау; 3) наукові та

---

¹ Про наукову і науково-технічну діяльність [Текст] : Закон України від 13.12.1991 № 1977-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 165.

² Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків [Текст] : Закон України від 16.07.1999 № 991-ХІV // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 40. – Ст. 363.

³ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій [Текст] : Закон України від 14.09.2006 № 143-V // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 434.

⁴ Про захист від недобросовісної конкуренції [Текст] : Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 36. – Ст. 164.

науково-прикладні результати, які окремо є самостійними об'єктами правового регулювання (ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»)¹.

Слід зазначити, що у науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття «технологія». Термін «технологія» грецькою «*techne*» — мистецтво, майстерність і «*logos*» — наука, слово. С. І. Ожегов дотримується традиційного підходу й визначає технологію як сукупність виробничих методів і процесів у певній галузі виробництва, а також науковий опис способів виробництва². Більшість науковців пов'язують технологію з перетворенням, практичною реалізацією наукових знань та інформації і надають такі визначення, як: «технологія — науково-технічні, виробничі, управлінські знання та досвід»³.

Особливої уваги заслуговує позиція Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІС), згідно з якою технологія розуміється як систематизоване знання про спосіб проведення продукту або про надання послуг у промисловості, сільському господарстві або торгівлі, незалежно від того, у якій формі закріплене це знання: це може бути винахід, корисна модель, промисловий зразок, сорт рослини або технічна інформація у вигляді певного набору документів або певний досвід і навички фахівців, які здатні створити конструкцію, встановлювати, збирати, обслуговувати або працювати на промисловій установці або промислового встаткування або керувати промисловим або торговельним підприємством у процесі виробництва⁴.

Фактично, у визначенні, наданому ВОІС, зміст поняття «технологія» розкривається через «знання», які, у свою чергу, повинні бути: а) систематизовані; б) зафіксовані (винахід, корисна модель, промисловий зразок, сорт рослини або технічна інформація у вигляді певного набору документів або досвіду і навиків фахівців); в) орієнтовані

¹ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій [Текст] : Закон України від 14.09.2006 № 143-V // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 434.

² Ожегов, С. И. Толковый словарь русского языка [Текст] / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М., 2008. – 944 с.

³ Богуславский, М. М. Международная передача технологий: правовое регулирование [Текст] / М. М. Богуславский, О. В. Воробьева, А. Г. Светланов. – М. : Наука, 1985. – 279 с.

⁴ Всемирная организация интеллектуальной собственности. Основы интеллектуальной собственности [Текст] – Киев : Изд. дом «Ін Юре», 1999. – 600 с.

на впровадження (використання) у промисловості, сільському господарстві або торгівлі. Міжнародна організація в галузі трансферу технологій Конференція ООН з торгівлі й розвитку (UNCTAD) визначає «технологію» як систематизовані знання, що використовуються для випуску відповідної продукції, для застосування відповідного процесу або для надання послуг¹.

Разом з тим технологія за методологією, викладеною у міжнародних документах ООН, поєднує у собі набір конструкторських рішень, що охоплює методи і процеси виробництва (ноу-хау, досвід, навик у галузі управління й організації) товарів і послуг (dissembled technology) та матеріалізовану чи втілену (упредметнену) технологію, що охоплює машини, обладнання споруди, цілі виробничі системи та продукцію з високими техніко-економічними параметрами (embodied technology)².

У зазначених умовах розвитку «економіки знань» до традиційного розуміння терміна «технологія» додається інше його значення. Поняття «технологія» у цьому випадку використовується для опису процесів, що відбуваються в бізнесі, науці, культурному, інформаційному й іншому середовищі. У результаті деякі науковці схильні визначати «технологію» як об'єкт інтелектуальної власності, до якого відносять об'єкти патентного права, ноу-хау й авторські права, визначаючи при цьому, що це насамперед науково-технічні, виробничі, управлінські знання й досвід. При цьому технологія як сукупність науково-технічних знань є нематеріальним об'єктом³.

Так, Б. М. Падучак поняття «технологія» визначає, як виражений в об'єктивній формі результат наукової та науково-технічної діяльності, який включає в тому чи іншому поєднанні винаходи, корисні моделі, промислові зразки та інші результати інтелектуальної, творчої діяльності або інші об'єкти права інтелектуальної власності, що підлягають правовій охороні згідно з нормами Цивільного кодексу України, а також результати інтелектуальної, творчої діяльності, які не

---

¹ Скородумов, А. И. Институциональные основы международного трансфера технологий [Текст] / А. И. Скородумов. – М., 2005. – 189 с.

² <http://www.evolutio.info/content/view/1689/232/>.

³ Корчагин, А. Совершенствование системы технологического обмена [Текст] / А. Корчагин, О. Нарумова, Н. Орлова // Интеллект. собственность. – 1999. – № 1. – С. 2–14.

підлягають правовій охороні згідно з нормами Цивільного кодексу України (ноу-хау, технічні дані, інша інформація), і може бути технологічною основою практичної діяльності в цивільній та військовій сферах¹. С. Теребова зазначає, що під технологією пропонує розуміти результати науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт та інноваційну продукцію².

Деякі автори розділяють поняття «технологія» на науково-технічні знання (включаючи методи, форми та способи їх використання), що застосовуються при розробці, виробництві та експлуатації товарів, втілені в матеріальні носії чи які існують в інтелекті суб'єктів, і такі, що мають комерційну цінність і багатоцільове використання³ та на результат інтелектуальної діяльності, в основу якої покладено технічні знання й інформацію про нові ефективні й економічні виробничі процеси, що дають змогу виробляти матеріальні об'єкти.

Зауважимо, що поняття «технологія» уособлює в собі систематизовані знання, необхідні для виконання операцій технологічного характеру, процесу виробництва продукції, надання послуг. І визначати «технологію» як результат науково-технічної діяльності (наукові та науково-прикладні результати) чи об'єкти права інтелектуальної власності (винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційна таємниця), ноу-хау (ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»)⁴, або навіть як застосування необхідного для здійснення цього процесу обладнання чи сировини, є не зовсім коректним. Власне, не кожний результат інтелектуальної, творчої діяльності (навіть запатентований процес виробництва) є готовим до використання як технологія. Можна лише вести мову про той результат інтелектуальної, творчої діяльності, який належним чином

¹ Падучак, Б. М. Технологія як об'єкт цивільно-правових відносин [Текст] / Б. М. Падучак // Теорія і практика інтелект. власності. – 2009. – № 5 (49). – С. 54–59.

² <http://elibrary.ru/item.asp?id=15119827>.

³ Горбунов, Н. И. Государственное регулирование торговли наукоемкой продукцией, технологиями и ноу-хау [Текст] / Н. И. Горбунов, В. Г. Золотых // Патенты и лицензии. – 1994. – № 3–4. – С. 10–13.

⁴ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій [Текст] : Закон України від 14.09.2006 № 134-V // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 434.

комерціалізований у господарському обігу, тобто існує у вигляді інновації.

На сучасному етапі технологія як сукупність знань поєднує в собі науку (процес пізнання), певні галузі техніки та відповідні сфери виробництва. Виражає процес цілеспрямованого застосування накопичених знань та досвіду з метою найбільш ефективного поєднання результатів науково-технічної діяльності та результатів інтелектуальної, творчої діяльності з реальними потребами процесу виробництва та/або реалізації і зберігання конкурентоспроможної продукції, надання послуг на рівні останніх досягнень світової науки.

Вважаємо, що технологія не є результатом інтелектуальної, творчої діяльності або об'єктом права інтелектуальної діяльності. Поняття «технологія» слід розкривати через сукупність «систематизованих знань». Таке твердження базується на науковій позиції, де основою визначення «технології» є «знання». Так, В. А. Дозорцев відзначав, що знання, поряд з матеріальними речами, стали об'єктом суспільних відносин, а тому виникла проблема їх правового регулювання, зокрема встановлення правового режиму знань¹. Знання — це не тільки процес пізнання, а і його результат у будь-якій об'єктивній формі як усвідомлення про факти об'єктивної дійсності. Таке розуміння терміна «знання» є загальноновизнаним у правовій та економічній науковій літературі². Цей висновок може й повинен бути застосований і у сфері трансферу технології.

Отже, як «технологію» слід розуміти всю сукупність «систематизованих знань», що використовуються для випуску певної продукції, застосування певного процесу чи надання відповідних послуг і, незалежно від того, у якій об'єктивній формі вони виражені. І, відповідно, об'єктом «технології» як «сукупності систематизованих знань» є наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці), ноу-хау тощо. Перелік об'єктів «технології» є не вичерпним і не залежить від

---

¹ Дозорцев, В. А. Законодательство и научно-технический прогресс [Текст] / В. А. Дозорцев. — М. : Юрид. лит., 1978. — 192 с.

² Дозорцев, В. А. Правовой режим научно-технических знаний [Текст] / В. А. Дозорцев // Сов. государство и право. — 1973. — № 6. — С. 52–59.

наявності чи відсутності правової охорони щодо результатів інтелектуальної, творчої діяльності.

Проаналізувавши різні визначення «технології», зазначимо, що дії, які здійснюються з нею, мають назву «трансфер». На думку Д. Гібсона, «трансфер» — це рух технологій з використанням будь-яких інформаційних каналів від одного індивідуального або колективного носія до іншого¹. Необхідно зазначити, що для України трансфер технологій (transfer technology — передача технології) — це досить нове явище, яке було визначено Законом України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», відповідно до якого це передача технології, що оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових (ст. 1 Закону України)².

Із законодавчого визначення є зрозумілим, що трансфер технологій визначається суто через договірне поняття, через передачу технології, права на яку переходять від однієї особи до іншої шляхом укладення цивільно-правової угоди. Як недоліки такого визначення слід відзначити неврегульованість понять предмета, об'єкта «трансферу технології», фактично відсутність умов та змісту «трансферу технології», неврегульованість законодавством моменту передачі прав на технологію за договором, відсутність легітимного визначення поняття «інжиніринг», виключення з переліку договору комерційної концесії тощо. Закон містить переважно регулюючі правові норми, які встановлюють фактично заходи державної політики у сфері регулювання сфери трансферу технологій.

Міжнародна організація в галузі трансферу технологій — Конференція ООН з торгівлі й розвитку (UNCTAD)³ визначає поняття «пе-

¹ Гібсон, Д. Трансфер трехнологий между субъектами рынка [Текст] / Д. Гибсон // Трансфер технологии и эффективная реализация инноваций ; сост. и общ. ред. Н. М. Фонштейн. — М., 1999. — С. 19–37.

² Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій [Текст] : Закон України від 14.09.2006 № 134-V // Відом. Верхов. Ради України. — 2006. — № 45. — Ст. 434.

³ Скородумов, А. И. Институциональные основы международного трансфера технологий [Текст] / А. И. Скородумов. — М., 2005. — 189 с.

редача (трансфер) технологій» як передачу систематизованих знань для випуску відповідної продукції, для застосування відповідного процесу чи надання відповідних послуг. У свою чергу, за визначенням Ради з наукових та промислових досліджень (CSIR) трансфер технології являє собою процес, при якому інтелектуальна власність перетворюється на фізичний продукт або процес, який генерує комерційну вигоду або може бути використаний на благо суспільства¹.

Л. І. Федулова визначає трансфер технологій як передачу систематичного знання про виробництво продукції, про застосування процесу чи надання послуг². У свою чергу, О. Бутнік-Сіверський розуміє трансфер технологій як термін, що поєднує в собі наукові дослідження технології, її масштабування та оптимізацію, маркетинг, організацію збутової мережі тощо. З ним погоджуються О. Орлюк, С. Ревуцький, В. Нежиборець, Л. Федченко³.

Деякі вчені під технологічним обміном або передачею (трансфером) технологій мають на увазі досить широкий спектр міждержавних або внутрішніх економічних відносин ринкового характеру. Зокрема, це може бути купівля-продаж патентів, ліцензій і ноу-хау, торгівля товарами, надання послуг типу «інжиніринг», підготовка фахівців з цивільних і воєнних спеціальностей необхідного рівня кваліфікації і т. ін.⁴

З точки зору С. Терєбової, технологічний трансфер (technology transfer) може трактуватися як: процес поширення науково-технічних знань; практичне використання наукових знань, одержаних на іншому підприємстві чи організації; перехід від фундаментальних знань до технічних засобів; пристосування існуючої техніки до нового використання⁵. Таке твердження у переважній більшості відповідає обраній нами концепції «технологія — це знання». Стосовно пристосу-

¹ <http://www.csir.co.za/index.html>.

² Федулова, Л. І. Економічна природа технологій та технологічного розвитку [Текст] / Л. І. Федулова // Екон. теорія. – 2006. – № 6. – С. 3–16.

³ Економіко-правові проблеми в сфері інтелектуальної власності [Текст] : монографія / [кол. авт.: О. П. Орлюк, О. Б. Бутнік-Сіверський, С. Ф. Ревуцький та ін.] ; кер. авт. кол., наук. ред. О. Б. Бутнік-Сіверський. – К. : НДІ інтелект. власності АПрН України, 2006. – 372 с.

⁴ Соловйов, В. П. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики [Текст] : монографія / В. П. Соловйов, Г. І. Кореняко, В. М. Головатюк. – К. : Фенікс, 2008. – 224 с.

⁵ <http://elibrary.ru/item.asp?id=15119827>.

вання існуючої техніки до нового використання, на наш погляд, вона не відповідає сутності трансферу технологій як явища щодо трансферу «систематизованих» знань.

У цьому контексті слід приділити увагу визначенню трансферу, що надається згідно з офіційними рекомендаціями Організації з економічного співробітництва та розвитку (OECD) — Керівництва Фраскати: трансфер технологій — це передача науково-технічних знань і досвіду для надання науково-технічних послуг, застосування технологічних процесів та випуску продукції¹. Критерієм наявності факту передачі є активне застосування знань та досвіду з виробничою метою.

На нашу думку, «трансфер технологій» — це процес, за допомогою якого вся сукупність «систематизованих знань» (наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційна таємниця), ноу-хау) незалежно від того, у якій об'єктивній формі вони виражені, використовуються для забезпечення приватних і суспільних потреб. Метою трансферу технологій може бути як комерційне використання технологій (у виробництві товарів та послуг, залучення додаткових ресурсів для подальших досліджень і розробок тощо), так і некомерційне їх використання.

Таким чином, господарсько-правове регулювання трансферу технологій повинно здійснюватися шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, зміни чи вдосконалення існуючих нормативно-правових актів. Вітчизняні нормативно-правові акти у разі їх детального аналізу виявляються такими, що певною мірою не узгоджуються з європейським та міжнародним стандартами. Незважаючи на виняткову важливість трансферу технологій, в Україні через слабку взаємодію науки і бізнесу трансфер технологій не знайшов свого розвитку»². Через недосконале правове регулювання трансферу технологій Україна реально втрачає можливість стати на шлях інноваційного розвитку економіки. Слід визнати, що належне правове регулювання трансферу технологій є необхідною умовою ефективного функціонування національної інноваційної системи у цілому.

¹ http://en.wikipedia.org/wiki/Frascati_Manual.

² Капіца, Ю. М. Экспорт-импорт технологий: правовое регулирование [Текст] / Ю. М. Капіца. — К. : Інтергід, 2001. — 104 с.

Загалом, особливість відносин, пов'язаних з трансфером технологій, полягає в їх комплексному характері правового регулювання, який передбачає як приватноправове, так і публічно-правове регулювання: цивільне та господарське законодавство, що регулює, в тому числі, відносини у сфері права інтелектуальної власності та договірні відносини; анти-монопольне законодавство, а також нормативно-правові акти, на підставі яких здійснюється правове регулювання інвестиційної діяльності.

*Завдання законодавчої та виконавчої влади України
щодо залучення передових іноземних технологій*

У сучасному світі питання правового регулювання інноваційної діяльності як ніколи раніше відіграють значну роль у формуванні конкурентоспроможності та оцінки рівня потенціалу й економічної стабільності будь-якої держави. У свою чергу, конкурентоспроможність неможлива без підтримки світового рівня науково-технічного прогресу.

Відомо, що основу сучасної економіки складають «знання», що втілені у «високих технологіях». Дедалі більше «знання» стають головним чинником економічного панування високорозвинених держав на світовій арені¹. Сучасне виробництво доволі складне та наукоємне. Появі нового технічного рішення зазвичай передують період накопичення знань, які дозволяють вийти за відомий рівень техніки. Україна завжди відзначалась високим рівнем наукового потенціалу (23-тє місце займає Україна відповідно до рейтингу за кількістю патентів (World Intellectual Property Indicators))².

Отже, патентна статистика є одним з основних показників інноваційного потенціалу та одним із ключових показників технологічного розвитку країн. Порівняльний аналіз статистичних даних про патентну активності країн і територій світу випускається Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (World Intellectual Property Organization) — спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй з питань інтелектуальної власності. Дослідження проводиться щорічно і використовує дані міжнародних, національних і регіональ-

---

¹ Друкер, П. Ф. Эпоха разрыва: ориентиры для нашего меняющегося общества [Текст] / П. Ф. Друкер : [пер. с англ.]. – М., 2007. – С. 228.

² World Intellectual Property Indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-patents/info>.

них відомств з охорони інтелектуальної власності. Звіти з даними про патентну активність держав, як правило, запізнюються на один рік, оскільки вимагають міжнародного зіставлення після публікації даних національними патентними службами.

Разом з тим відбувається парадоксальна ситуація, коли при наявності вагомих результатів науково-технічної діяльності країна відчуває дефіцит у їх використанні (впровадженні) у виробництві, освіті, науці, медицині, сільському господарстві тощо. Звісно, що рівень і якість технологій, що використовуються, багато в чому визначають позицію країни у світовій ієрархії. На жаль, Україна продовжує залишатися серед найбільш відсталих у технологічному розвитку країн, і це при наявності високого рівня науково-технічного потенціалу. Про це свідчать, наприклад, дані Всесвітнього Економічного Форуму, (звіт *Global Competitiveness Report* — рейтинг глобальної конкуренції за 2013–2014), у якому Україна посідає 84 місце, причому порівняно з 2012–2013 рр. ця позиція погіршилася на 11 пунктів¹. До речі, це дослідження проводиться з 2004 р. і на даний момент представляє найбільш повний комплекс показників конкурентоспроможності по різних країнах світу. А в рейтингу, що визначає рівень впровадження інновацій (*The Global Innovation Index 2013*), Україна займає 71 місце перед Монголією й після Перу та Тунісу².

Інноваційна модель розвитку національної економіки, хоча і була проголошена у Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»³, на жаль, не стала її невід’ємною ознакою. Реальні темпи впровадження інновацій є набагато нижчими від максимально можливих. В умовах сучасної економіки вони диктуються раціональною моделлю поведінки суб’єктів господарської діяльності, що вибирають певні та оптимальні темпи інноваційного оновлення⁴.

---

¹ *Global Competitiveness Report* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/ratings/global-competitiveness-index/info>.

² *Global Innovation Index 2013* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru/news/2013/07/01/6051>.

³ Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні [Текст] : Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 19–20. – Ст. 166.

⁴ Погрібний, Д. І. Теоретичні та практичні проблеми визначення категорії «інновації» [Текст] / Д. І. Погрібний // Юрист України. – Х., 2013. – № 2 (23). – С. 69–75.

На цей час існує ціла низка нормативно-правових актів, що визначають правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні. Зокрема, правові відносини з приводу інновацій та інноваційної діяльності на сьогодні регулюються багатьма законодавчими актами, включаючи більше ніж півсотні нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України та близько сотні відомчих чи підвідомчих документів. Разом з тим правове поле у цій сфері тільки починає формуватися і багато механізмів залишаються недосконалими чи не до кінця розробленими. Серед основних нормативно-правових актів слід назвати: Господарський кодекс України, зокрема гл. 34 (далі ГКУ)¹, Цивільний кодекс України, зокрема гл. 62, яка передбачає регулювання договірних відносин, що складаються в процесі виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, у тому числі інноваційних проектів (далі — ЦКУ)², закони України: «Про інноваційну діяльність»³, «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»⁴, «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»⁵, «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»⁶, «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»⁷, «Про інвестиційну діяльність»⁸, «Про наукову і науково-технічну діяльність»⁹ від 13.12.1991 та ін.

¹ Господарський кодекс України [Текст] : Закон від 16.01.2003 № 436-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.

² Цивільний кодекс України [Текст] : Закон від 16.01.2003 № 435-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

³ Про інноваційну діяльність [Текст] : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.

⁴ Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні [Текст] : Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – № 19–20. – Ст. 166.

⁵ Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки [Текст] : Закон України від 11.07.2001 № 2623-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – № 48. – Ст. 253.

⁶ Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків [Текст] : Закон України від 16.07.1999 № 991-XIV // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 40. – Ст. 363.

⁷ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій [Текст] : Закон України від 14.09.2006 № 143-V // Відом. Верхов. Ради України. – 2006. – № 45. – Ст. 434.

⁸ Про інвестиційну діяльність [Текст] : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.

⁹ Про наукову і науково-технічну діяльність [Текст] : Закон України від 13.12.1991 № 1977-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 165.

Крім цього, на рівні підзаконних нормативно-правових актів закріплено низку державних стратегій та концепцій щодо інноваційного розвитку, зокрема Верховна Рада України прийняла низку постанов, що регулюють інноваційні відносини. Однією з них є Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України від 13.07.1999, у якій визнано значення інноваційного шляху розвитку економіки України¹; Постанова Верховної Ради «Про проведення парламентських слухань “Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів”» від 17.02.2009; розпорядження КМУ «Про схвалення концепції розвитку національної інноваційної системи» від 17.06.2009; указ Президента України «Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004–2015 роки» від 28.04.2004 № 493/2004; Програма економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», затверджена Президентом України 02.06.2010, та інші документи.

Підзаконні нормативно-правові акти з питань інноваційної діяльності регулюють, як правило, процедурні та/або організаційні аспекти інноваційних відносин, серед них: Положення про Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України, затверджене Указом Президента України від 12.05.2011 № 583/2011; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової економічної програми “Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009-2013 роки”» від 14.05.2008 № 447; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку інвестиційної діяльності на 2002–2010 роки» від 28.12.2001 № 1801, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» від 02.02.2011 № 389; Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо підтримки інноваційно-інвестиційних проектів» від 05.08.2002 № 1106, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку формування, експертизи та обговорення пріо-

¹ Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України [Текст] : Постанова Верхов. Ради України від 13.07.1999 № 916-XIV // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 37. – Ст. 336.

ритетних напрямів інноваційної діяльності» від 17.07.2003 № 1094, Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації діяльності технологічних парків» від 29.11.2006 № 1657 тощо.

Попри існування значної кількості нормативно-правових актів слід зазначити декілька недоліків, що стримують належне правове регулювання інноваційної діяльності в Україні, серед яких: відсутність планомірної та послідовної державної політики; неоднозначність визначення поняття «інновація» та «інноваційна діяльність»; призупинення окремих норм чинних законів законодавчими або підзаконними актами; невиконання або неналежне виконання окремих положень нормативно-правових актів; низький рівень залучення в економіку науково-технічного потенціалу; наявність лише окремих елементів інноваційної інфраструктури (технопарки, спеціальні економічні зони, наукові парки); відсутність розвинутого венчурного бізнесу.

Отже, саме правове регулювання відносин в інноваційному процесі, виходячи із зазначених вище обставин, викликає більше дискусій, ніж однозначного розуміння. При цьому різні аспекти цієї тематики було висвітлено в працях вітчизняних фахівців у галузі права. Однак більшість досліджень переважно полягають в аналізі загальних положень, ніж окремих аспектів. Правові дослідження окремих питань проводилися, зокрема, Г. А. Андрощуком, Ю. Є. Атамановою, О. М. Вінник, О. А. Городовим, В. А. Денисюком, Д. В. Задихайлом, І. А. Зеніним, В. Г. Зіновим, Ю. М. Капіцою, Н. Д. Кондратьєвим, В. М. Крижною, Б. І. Мінцом, Н. М. Мироненко, О. П. Орлюк, І. Є. Погребняк, С. Ф. Ревуцьким, О. Д. Святоцьким, І. В. Спасибо-Фатєєвою, Й. Шумпетером та іншими вітчизняними і зарубіжними науковцями. Варто відзначити, що наявні наукові дослідження не знижують актуальності обраної теми. Питання, що зачіпаються в наукових працях, є досить дискусійними й вимагають додаткового дослідження саме із правової точки зору.

Врахування тих чи інших властивостей категорії «інновація» передбачає наявність визначення цього правового терміна. Слід відзначити, що в науці господарського права та національному законодавстві на сьогодні не існує єдиного визначення поняття «інновація». І це можна пояснити тим, що інновація — явище, відповідно, нове,

містке та багатостороннє. Також в основних міжнародно-правових актах містяться тільки характерні особливості інновації, і це є зрозумілим, адже давати визначення тим чи іншим правовим категоріям повинна правова наука.

Використання відповідної термінології у законодавстві певної країни завжди є показником досконалості юридичної техніки під час нормотворення. Саме тому вважаємо, що аналіз існуючих визначень поняття «інновація», як нормативно-правових, так і тих, що існують у науковій літературі, є доречним та необхідним. Спробуємо сформулювати визначення поняття «інновація» з огляду на сучасні тенденції розвитку нормативно-правової бази та суспільних відносин у цій галузі. Досягнення цієї мети в подальшому дозволить більш чітко визначити правовий режим та зміст поняття «інновація». В. А. Дозорцев у свій час зазначив, що «в праве термины весьма существенны. Важно не только их однозначное применение, но и филологическая нагрузка, доступность для понимания, избавляющая от многих недоразумений»¹.

Хоча останнім часом проблемним питанням у сфері інновацій приділяють багато уваги, положення терміна «інновація» з наявністю однозначного розуміння й тлумачення залишається незадовільним. Зокрема, цей термін тлумачиться й просто як калька з англійського «innovation» (нововведення); і як нововведення, що пов'язане з новою технікою або технологією; і як нововведення, що забезпечує досягнення світового рівня конкурентоспроможної продукції; і як нововведення, придатне до патентування; і деякі інші формулювання.

Як наслідок, на практиці інноваціями іноді називають просту заміну морально застарілої техніки на нову, яка теж є недосконалою стосовно розвитку технологій, і звітують при цьому, що виконали план із впровадження інновацій (з усіма наслідками — преміями, нагородами тощо). Як не прикро, така ситуація найчастіше не виключення, а правило. За відсутності чітких, однозначних для розуміння критеріїв визначення поняття «інновації», завжди буде зберігатися реальна небезпека того, що інноваційна модель побудови економіки України загалом схожа на мильну бульбашку.

¹ Дозорцев, В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации [Текст] / В. А. Дозорцев. – М. : Статут, 2003. – С. 143.

Вирішення зазначених проблем потребує дослідження поглядів, позицій щодо «інновації» серед спеціалістів у галузі економіки. Лише після виокремлення «економічної» суті «інновації» можна рухатися далі й аналізувати виявлені властивості з точки зору їх юридичного значення.

Innovation (англ.) утворено з двох слів — латинського «новація» (новизна, нововведення) та англійського префікса «ін», що означає «в», «введення». Тому в перекладі з англійської «інновація» означає: введення нового, відновлення¹. Вперше термін «innovation» з'явився у наукових дослідженнях XIX ст. з культурології та лінгвістики та означав введення деяких елементів однієї культури в іншу.

Нове значення термін «інновація» отримав на початку XX ст. у працях економіста Й. Шумпетера, який уперше став використовувати це поняття в науковій економічній літературі. Під інновацією він розумів будь-які цільові зміни, у першу чергу зміни в техніці, технології, організації виробництва (нова її комбінація) тощо². Так, Й. Шумпетер вважав, що інновація пов'язана з однією із п'яти таких дій (змін) або ж з будь-якою їх комбінацією³, а саме: 1) виробництво нового товару з якісно новими властивостями; 2) запровадження нового методу, в основі якого не обов'язково лежить нове наукове відкриття; 3) поява нових ринків збуту; 4) використання нової сировини; 5) зміни в організації виробництва і його матеріально-технічного забезпечення.

У літературі налічується безліч визначень, але незважаючи на значне накопичення емпіричних знань та теоретичних концепцій, ще відсутня узагальнююча теорія з інноватики, існують розбіжності з низки важливих питань тлумачення основних категорій, про що свідчить спеціальна література. Так, в економічній літературі, як у вітчизняній, так і зарубіжній, відсутнє єдине розуміння суті інновації. При цьому зазвичай виокремлюють дві точки зору: динамічна та статична, щодо тлумачення терміна «інновація». Прихильники

---

¹ Інноваційна модель економіки: правові та методологічні засади проведення експертизи інноваційних проектів [Текст] : монографія / С. В. Онишко, С. О. Єгоров та ін. ; за заг. ред. Ю. П. Доценка. — К. : Леся, 2006. — С. 19.

² Шумпетер, Й. А. Теория экономического развития [Текст] / Й. А. Шумпетер. — М. : Прогресс, 1982. — С. 159.

³ Там само. — С. 257.

першої точки зору (динамічної) розуміють інновацію як процес, що охоплює дослідження, проектування, розроблення, організацію виробництва, комерціалізацію і поширення нових виробів, технологій, принципів замість існуючих (В. Н. Лапін, Т. Брайан, Б. Санто, Ф. Ніксон, В. Г. Мединський, Б. Твісс, С. Д. Ілленкова, М. Чумаченко, А. Ф. Бондаренко, І. М. Буднікевич, О. Б. Бутнік-Сіверський, О. Лапко тощо). Інші вважають (статична точка зору), що інновація — це кінцевий результат інноваційного процесу у вигляді нової техніки (продукції), технології, нового методу, що впроваджується на ринку (Л. М. Гохберг, І. Н. Молчанов, А. Левінсон, Т. М. Музика, Р. А. Фатхутдінов, І. Т. Балабанов).

Наприклад, Б. Твісс визначає інновацію як процес, у якому винахід або ідея набуває економічного змісту¹. Ф. Ніксон вважає, що інновація — це сукупність технічних, виробничих і комерційних заходів, що приводять до появи на ринку нових і поліпшених промислових процесів і обладнання². На думку Б. Санто, інновація — це такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, і, у випадку якщо інновація орієнтована на економічну вигоду, прибуток, її поява на ринку може принести додатковий прибуток³.

На противагу цим висловлюванням А. Т. Кругліков вважає, що під інновацією слід розуміти нове науково-технічне досягнення, що знайшло використання в людській діяльності. І. Т. Балабанов стверджує, що це матеріалізований результат, отриманий від вкладення капіталу в нову техніку або технологію, у нові форми організації виробництва праці, обслуговування й управління, аналізу тощо. Цю точку зору поділяє Р. А. Фатхутдінов, що інновація — це кінцевий результат упровадження нововведення з метою зміни об'єкта управ-

¹ Твісс, Б. Управление научно-техническими нововведениями [Текст] / Б. Твісс ; пер. с англ. К. Ф. Пузыня. – М. : Экономика, 1989. – С. 113.

² Азгальдов, Г. Г. К вопросу о термине «инновация» [Електронний ресурс] / Г. Г. Азгальдов, А. В. Костин. – Режим доступу: http://www.labrate.ru/articles/azgaldov-kostin_doklad_2009-2_about-innovation.htm.

³ Стерлигов, И. Мы хотим знать, что люди делают с инновациями [Електронний ресурс] / И. Стерлигов. – Режим доступу: http://www.strf.ru/material.aspx?d_no=12344&CatalogId=221&print=1.

ління й отримання економічного, соціального, науково-технічного, екологічного або іншого виду ефекту¹.

Виходячи із методології системного опису інновацій в умовах ринкової економіки, що базується на міжнародних стандартах («Керівництво Фраскати» 1963 р. та «Керівництво Осло» 1992 р.), інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового або значно поліпшеного продукту (товару або послуги) або процесу, нового методу маркетингу або нового організаційного методу в діловій практиці, організації робочих місць або зовнішніх зв'язках². Необхідною ознакою інновації є науково-технічна новизна та виробниче її використання.

Поняття інновації, що застосовується у цих міжнародних актах, прийнято за основу в національному законодавстві. Це можна прослідкувати на прикладі нормативного визначення терміна «інновація», який з'явився лише у 2002 р., а саме в Законі України «Про інноваційну діяльність»³.

Так, Закон України «Про інноваційну діяльність» розглядає інновації як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Головною ознакою поняття інновації є вимога про новизну продукту, процесу, методу маркетингу або організації (чи значно поліпшеного). І, відповідно, виникає питання, що можна вважати новим чи вдосконалим продуктом, які вимоги до новизни повинні застосовуватися? Чи може бути продукт таким, який випускається вперше в Україні, але вже знятий з виробництва інших країн? Чи може бути продукт інноваційним, якщо він змінений несуттєво? Визначення складу інновації має труднощі, пов'язані з тим, що більшість продуктів і процесів, що їх створюють, є складними об'єктами з власним змістом. Такий склад інновації значно розширює

---

¹ http://econindustry.org/arhiv/html/2009/st_47_13.pdf.

² Руководство Осло: Рекомендации по сбору и анализу данных по инновациям [Текст]. – М. : ОЭСР-ЦИСН, 2006. – 192 с.

³ Про інноваційну діяльність [Текст] : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.

коло об'єктів, які можна назвати інноваційними. Але наскільки це є можливим при наданні державної підтримки (фінансово) в умовах дефіциту бюджету України?

Крім того, зміст поняття інноваційного продукту в тому значенні, у якому воно використовується у ст. 14 Закону України «Про інноваційну діяльність», не те що існує, а взагалі не відомо українському законодавству¹.

Виходячи із наведених визначень терміна «інновація», можна виділити такі його характерні ознаки: новизна (потенційно світова новизна); наявність творчої діяльності (створення нової технології); досягнення корисного ефекту (економічного, технічного, соціального); можливість задовольняти певний попит споживачів (нові технології, продукція або послуги «сприйняті» ринком, тобто отримали ринок збуту); комерціалізація результатів творчої діяльності (конкурентоспроможні технології, продукція або послуги) та практичне впровадження (втілення нових знань у новому продукті, технології, соціальній сфері). Новий або вдосконалений продукт чи технологія вважається впровадженим, якщо він реалізується на ринку. Нові виробничі процеси, методи маркетингу чи організації є впровадженими, коли вони стали дійсно використовуватися в діяльності підприємства.

Необхідно розрізняти інновації і неістотні технічні або зовнішні зміни в продуктах або процесах, що залишають незмінними конструктивне рішення і не роблять досить помітного впливу на параметри, властивості, вартість продукту чи його економічність. Інновації, що втілюють зовнішні зміни, що не зачіпають основних характеристик продукту або технології, або мінімальні зміни властивостей продукту або процесу, є такими, що не забезпечують достатнього ступеня новизни. Загальною ознакою інновації за нормами права ЄС є те, що вона повинна бути впроваджена. Новий чи вдосконалений продукт є впровадженим, коли його введено в ринковий обіг. Нові виробничі процеси, методи маркетингу або організаційних методів є впровадженими, коли вони стали реально використовуватися у діяльності особи (підприємства).

---

¹ Про інноваційну діяльність [Текст] : Закон України від 04.07.2002 № 40-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 36. – Ст. 266.

При визначенні сутності інновацій варто співвіднести такі поняття, як «інновація», «новація (новшество, новинка)» і «нововведення». Інколи «новація (новшество)», «нововведення» і «інновація» у науковій літературі ототожнюють, хоча вони корінним чином відрізняються один від одного. Слово «інновація» у широкому сенсі тотожне слову «нововведення».

Новація (новшество) — це оформлені в установленому порядку нові або суттєво вдосконалені технології, продукт, а також організаційно-технічні рішення у будь-якій сфері діяльності з підвищення її ефективності. Новацією (новшеством) може бути новий продукт (послуга), новий метод, нова технологія, нова організаційна форма. Новація (новшество) характеризується закладеними в ній новими знаннями й ознакою новизни. Тому до нововведень можна відносити те, що є результатом творчої або інтелектуальної діяльності людини. Важливим, на нашу думку, є акцент на творчому змісті поняття «новація». Чіткіше розмежування понять «нововведення» і «новація» надає П. Лелон: новація — це новий вид продукції, рішення, технологія, а нововведення — це впровадження новації в економічний виробничий цикл¹. Слід погодитися з цим визначенням і вважати, що «новація» — це продукт, результат, а «інновація» — процес втілення.

Нововведення — це результат практичного освоєння новації, ефективність якої оцінюється не тільки економічним (виробничим, комерційним), а й соціальним ефектом. Нововведенням може бути новий порядок, новий спосіб (процес), раціоналізаторська пропозиція, документація на новий або вдосконалений продукт (технологію, організаційний або виробничий процес), секрети виробництва, «ноу-хау», поняття, наукові підходи або принципи, документи (стандарти, рекомендації, методики, інструкції тощо). Фактично під час нововведення відбувається комерціалізація результатів інтелектуальної, творчої діяльності.

Терміном «інновація» позначаються всі нововведення у виробничій, комерційній, фінансовій, маркетинговій, управлінській та інших сферах, будь-які зміни й удосконалення, що забезпечують суспільний прогрес, економію витрат, підвищення рівня ефективності, рентабельності ви-

---

¹ Мировоззренческая парадигма в философии: экзистенциальный аспект [Текст] : монография / под ред. П. Лелона. — М. : Изд-во ВГИПУ, 2006. — 99 с.

робництва. Інновації — це результат інноваційної діяльності у вигляді впроваджених нових чи вдосконалених продукту або технології, які наділені якісними перевагами при використанні, виробництві, збуті, використовуються у практичній діяльності та мають корисний ефект.

Таким чином, при визначенні поняття «інновація», на наш погляд, було б доцільно спиратися на поняття «новація (новшество)». Тоді інновація визначається як реалізована новація, а її основні ознаки зводилися б, насамперед, до новації. Виходячи із усього вищесказаного можна дати таке визначення поняття «інновація». Інновація — це комплексний, тривалий процес, який поєднує створення, розробку, впровадження до комерційного використання і поширення новації, з метою отримання економічного, науково-технічного, екологічного, соціального, інформаційного або іншого ефекту та спричиняє техніко-економічні й інші зміни в соціальному середовищі.

Термін «інновація» слід визнати родовим поняттям, змістом якого є «новація (новшество)», і визначається через процес впровадження новостворених (застосованих) і (або) вдосконалених конкурентоспроможних технологій, продукції або послуг, а також організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

Отже, слід відзначити, що запровадження інноваційної моделі розвитку національної економіки, притаманної для розвинутих країн світу, є стратегічним вектором розвитку нашої держави. Про це свідчить, зокрема, ряд наведених вище нормативно-правових документів, які визначають правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні. Але для досягнення змістовних результатів у цій сфері необхідно створити більш ретельну та чітку систему економіко-правових механізмів, що забезпечать ефективну послідовну реалізацію стратегічних інноваційних програм розвитку в державі. Зокрема, слід передбачити врегулювання суспільно-правових та соціально-економічних відносин, що стосуються передачі та застосування нових складових технологій, зокрема об'єктів права інтелектуальної власності, забезпечення технологічного оновлення вітчизняного виробництва, стимулювання суб'єктів інноваційної діяльності тощо.

Серед необхідних кроків, що сприятимуть досягненню змістовних зрушень в інноваційній сфері, слід зазначити: 1) створення планомірної та послідовної державної політики в цій сфері, зокрема, як шляхом удосконалення, так і модернізації законів України «Про національну безпеку України», «Про інноваційну діяльність», а також пропозиції прийняття окремих спеціальних нормативно-правових актів, призначених поєднати правовий інструментарій досягнення поставлених цілей інноваційними засобами; 2) уніфіковане застосування термінів «інновація» та «інноваційна діяльність»; 3) усунення законодавчих протиріч між цілим рядом норм підзаконних правових актів та змісту відповідних законів, що регулюють певні відносини інноваційного характеру; 4) забезпечення механізмів належного виконання положень нормативно-правових актів, зокрема, механізму імпорту державою прав на необхідні інноваційні продукти та державна підтримка такого імпорту суб'єктами комерційного господарювання та механізму передачі прав на інноваційні продукти від держави до суб'єктів комерційного господарювання; 5) істотне підвищення рівня залучення в економіку науково-технічного потенціалу; 6) створення гармонізованої розгалуженої системи елементів інноваційної інфраструктури (технопарки, спеціальні економічні зони, наукові парки тощо); 7) створення дієвих державних економічних програм заохочення розвитку венчурного бізнесу.

Актуальним завданням сьогодення є успішна інтеграція вітчизняної економіки у світовий економічний простір із обов'язковим забезпеченням інтересів національної безпеки держави. Ситуація, що склалася в Україні, є об'єктивно обумовленою як наслідками системної економічної кризи у світі, так і численними вадами «ручного» управління економікою, корупційними схемами, що здійснювалися роками та загрозами зовнішньої інтервенції, які спричиняють реальну шкоду територіальній цілісності та суверенітету України.

Проведене дослідження обумовлене нагальною необхідністю фундаментального економіко-правового обґрунтування прискорення соціально-економічних змін, що відбуваються та створення життєздатних механізмів правового регулювання відповідних господарсько-правових відносин у світлі розвитку інноваційного сектору економі-

ки та забезпечення національної економічної безпеки держави в цілому. Отже, зазначимо основні висновки проведеного дослідження:

1. Аналіз сфер діяльності ТНК вказує на те, що «високі», наукоємні технології є визначальним вектором розвитку економіки в XXI ст., і держава, відповідно, має створювати за допомогою як правових, так і економічних механізмів, умови для захисту та гнучкої інтеграції національної економіки в сучасну інноваційну економіку світу.

2. Майже всі найбільші ТНК у світі за національною приналежністю належать до «тріади» — трьох економічних центрів нашої планети — США, ЄС та Японії. Але в останні роки досить характерною стала тенденція збільшення числа ТНК серед країн, що розвиваються, та тих, що належать до перехідних економік. Крім того, країни, що розвиваються, з великим відривом лідирують за кількістю поданих заявок на патенти, особливо Китай.

3. Під глобалізацією слід розуміти поступове перетворення світового простору в єдиний простір, де безперешкодно переміщуються капітали, товари, послуги, інформація; де вільно поширюються ідеї і пересуваються їх носії, стимулюючи розвиток сучасних інститутів і вдосконалюючи механізми їхньої взаємодії. Глобалізація, таким чином, має на увазі утворення міжнародного правового, економічного та культурно-інформаційного поля, свого роду інфраструктуру міжрегіональних, у тому числі інформаційних обмінів. Крім того, необхідно взяти до уваги, що глобалізація є історичним процесом, що розвивається протягом сторіч і ще не є завершеним. І саме транснаціональним корпораціям у цьому процесі належить одна з провідних ролей.

4. Інтернаціоналізація інноваційної діяльності ТНК, зокрема, шляхом створення закордонних НДДКР-лабораторій, значною мірою впливає на конкурентоспроможність приймаючих країн і саме інноваційна складова на сьогодні є найважливішим фактором конкурентоспроможності в сучасній світовій економіці.

5. Держава для забезпечення інноваційного розвитку має консолідувати найбільш прогресивні інтелектуальні ресурси нації (в тому числі через модернізацію матеріально-технічної бази та збільшення витрат на розвиток інноваційного сектору економіки) та на законодавчому рівні встановити межі концентрації економічної влади для всіх її суб'єктів, а також режим стримувань та противаг у взаємодії між ними.

6. Сьогодні корпоративне право України має орієнтуватися на адаптацію із законодавством ЄС по суті, з урахуванням національних особливостей українського права. Неможливість механічного перенесення правових положень викликана ще й тим, що в рамках самого ЄС процес гармонізації законодавства має триваючий характер і визначається глибиною концептуальних підходів. Цей правовий масив потребує якісного й системного перетворення.

7. ТНК є по суті найважливішими учасниками процесу формування глобальної інфраструктури технологічних нововведень. Вони справляють значний вплив на географію НДДКР у світі за рахунок контролю над переміщенням основних компонентів, необхідних для здійснення інноваційних проєктів: венчурного капіталу, висококваліфікованих кадрів, нових ідей і розробок. Таким чином, інноваційна діяльність, що здійснюється ТНК, суттєво впливає на конкурентоспроможність країн у системі світового господарства, визначаючи лідируюче положення одних і відставання інших.

8. Особливість відносин, пов'язаних із трансфером технологій, полягає в їх комплексному характері правового регулювання, який передбачає як приватноправове, так і публічно-правове регулювання: цивільне та господарське законодавство, що регулює у тому числі відносини у сфері права інтелектуальної власності та договірні відносини; антимонопольне законодавство, а також нормативно-правові акти, на підставі яких здійснюється правове регулювання інвестиційної діяльності.

9. Як «технологію» слід розуміти всю сукупність «систематизованих знань», що використовуються для випуску певної продукції, застосування певного процесу чи надання відповідних послуг і, незалежно від того, у якій об'єктивній формі вони виражені. І, відповідно, об'єктом «технології» як «сукупності систематизованих знань» є наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці), ноу-хау, тощо. Перелік об'єктів «технології» не є вичерпним і не залежить від наявності чи відсутності правової охорони щодо результатів інтелектуальної, творчої діяльності.

10. «Трансфер технології» — це процес, за допомогою якого вся сукупність «систематизованих знань» (наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності: винаходи, комерційні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційна таємниця, ноу-хау), незалежно від того, у якій об'єктивній формі вони виражені, використовуються для забезпечення приватних і суспільних потреб. Метою трансферу технологій може бути як комерційне використання технологій (у виробництві товарів та послуг, залучення додаткових ресурсів для подальших досліджень і розробок тощо), так і некомерційне їх використання.

11. Термін «інновація» слід визнати родовим поняттям, змістом якого є «новація (новшество)», і визначається через процес впровадження новостворених (застосованих) і (або) вдосконалених конкурентоспроможних технологій, продукції або послуг, а також організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери.

12. Основними правовими засобами та механізмами, що сприятимуть досягненню змістовних зрушень в інноваційній сфері, слід зазначити:

- створення планомірної та послідовної державної політики в цій сфері, зокрема шляхом як удосконалення, так і модернізації законів України «Про національну безпеку України», «Про інноваційну діяльність», а також пропозиції прийняття окремих спеціальних нормативно-правових актів, призначених поєднати правовий інструментар досягнення поставлених цілей інноваційними засобами;

- уніфіковане застосування термінів «інновація» та «інноваційна діяльність»;

- усунення законодавчих протиріч між цілим рядом норм підзаконних правових актів та змісту відповідних законів, що регулюють певні відносини інноваційного характеру;

- забезпечення механізмів належного виконання положень нормативно-правових актів, зокрема: а) механізму імпорту державою прав на необхідні інноваційні продукти та державна підтримка такого імпорту суб'єктами комерційного господарювання; б) механізму передачі прав на інноваційні продукти від держави до суб'єктів комерційного господарювання;

- істотне підвищення рівня залучення в економіку науково-технічного потенціалу;
- створення гармонізованої розгалуженої системи елементів інноваційної інфраструктури (технопарки, спеціальні економічні зони, наукові парки тощо);
- створення дієвих державних економічних програм заохочення розвитку венчурного бізнесу.

3.2. Напрями законодавчої політики держави у сфері фінансування інноваційної діяльності

У сучасних умовах формування інноваційної системи України — найважливіша потреба суспільства¹, яка включає не тільки розробку законодавчих та інших нормативно-правових актів у сфері інновацій, а й побудову економічних, правових і організаційних механізмів, які б дозволили реалізувати інноваційні продукти. Серед цих механізмів важливе місце посідає ефективна і доцільна інвестиційна підтримка реалізації інновацій (інноваційного продукту, інноваційної продукції).

Інноваційний продукт — це результат науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської розробки, що відповідає таким вимогам: 1) він є реалізацією (впровадженням) об'єкта інтелектуальної власності (винаходу, корисної моделі, промислового зразка, топографії інтегральної мікросхеми, селекційного досягнення тощо), на які виробник продукту має державні охоронні документи (патенти, свідо-

---

¹ Див.: Про інноваційну діяльність [Текст] : Закон України від 04.07.2002 №40-IV // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – №36. – Ст. 266; Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні [Текст] : Закон України від 08.09.2011 №3715-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2012. – №19–20. – Ст. 166; Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України [Текст] : Закон України від 23.03.2000 №1602-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2000. – №25. – Ст. 195; Про наукову і науково-технічну діяльність [Текст] : Закон України від 13.12.1991 №1977-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – №12. – Ст. 165; Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки [Текст] : Закон України від 11.07.2001 №2623-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – №48. – Ст. 253 та інші нормативно-правові акти, що регулюють відносини у цій сфері.